

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin İzinde Macaristan'da Osmanlı Yapıları

Ottoman Buildings in Hungary in the Footsteps of Ekrem Hakkı Ayverdi

Gökçe GÜNEL*

Özet

“Macaristan’da Osmanlı Kültür Mirasının” araştırılması konusunda, TİKA tarafından desteklenen Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca ortak olarak, 2013 yılında yapılan çalışmada, Macaristan’da Osmanlı döneminden kalan kale, palanka, kent ve binalar yerinde incelenmiş, bunlara ilişkin son gelişmeler değerlendirilmiştir. Ekrem Hakkı Ayverdi’nin “Avrupa’da Osmanlı Mimari Eserleri Romanya Macaristan I” adlı eseri çalışmalarımızda önemli kaynak olmuştur. Osmanlı mimarisi ve tarihi üzerine çalışan Macar bilim adamları ve müzecilerle değerlendirilmeler yapılmış ve konuyla ilgili kaynaklar araştırılmıştır. Bugünkü Macaristan sınırları içerisinde, Osmanlı Macaristan’ı eyalet ve sancak merkezleri dikkate alınarak araştırmalar yapılmış; Budapeşte, Eğri, Estergon, Peç, Buyak, Çoka, Sigetvar, Sasvar, Şirok, Vargesztes kentlerinde 20 adet kale ve bunlara ait 51 adet sur duvarı, burç ve kule; Budapeşte, Eğri, Estergon, Peç, Babofça, Sigetvar, Güla, Şikloş kentlerinde 15 adet hamam; Budapeşte, Peç, Sigetvar’da 3 adet türbe ve türbe yeri; Peç’de 1 adet tekke; Budapeşte, Eğri, Hamzabey Palakası (Erd), Estergon, Sigetvar, Şikloş, Peç, Szonlok’ta 13 adet cami ve cami yeri; Peç, Sonlok, Canbek (Zsambek), Pilişvöröşvar’da 5 adet çeşme ve kuyu; Budapeşte, Peç, Sigetvar’da bugün kilise olarak kullanılan 7 cami tespit edilmiştir. Osmanlı’nın Macaristan’dan ayrılışının üzerinden 400 yıldan fazla zaman geçtiğinden yapıların büyük bir kısmı harap, Evliya Çelebi ve E. H. Ayverdi’de isimleri geçen yapıların çoğu yerinde bulunamamıştır. Ancak son zamanlarda gerek temel kazılarında ve gerekse kurumların yaptıkları bilimsel kazılarda birçoğunun temelleri ve özellikle küçük buluntular ele geçmiştir. Bilimsel çalışmalar sürdüğü sürece daha çok Osmanlı varlığının ortaya çıkacağı muhtemeldir.

Anahtar Kelimeler: *Macaristan, Osmanlı, Mimari, Ekrem Hakkı Ayverdi*

*Uzman Sanat Tarihçisi. gunelgokce@gmail.com

Abstract

In 2013, the Directorate General of Foundations and the Ministry of Culture and Tourism with the support of TİKA, carried out a joint study on “Ottoman Cultural Heritage in Hungary”, in which the castles, palaces, towns, and buildings from the Ottoman period in the country were examined on site and the latest developments about them were assessed. Ekrem Hakkı Ayverdi’s book “Avrupa’da Osmanlı Mimari Eserleri Romanya Macaristan I” was an important source for our studies. Hungarian academics and museologists dealing with Ottoman architecture and history were interviewed and sources on the subject were researched. Within the borders of present-day Hungary, the provincial and sanjak centers of Ottoman Hungary were included in the study; 20 castles and 51 fortresses, bastions, and towers in the cities of Budapest, Eger, Estergon, Peç, Buyak, Çoka (Csokakö), Sigetvar, Sasvar, Şirok, Vargesztes; 15 baths in the cities of Budapest, Eger, Estergon, Peç, Babofça, Sigetvar, Güla, Şikloş; 3 mausoleums and mausoleum sites in Budapest, Pech, Sigetvar; 1 tekke in Pech; 13 mosques and mosque sites in Budapest, Eger, Hamzabey Palakasi (Erd), Esztergon, Sigetvar, Şikloş, Pech, Szonlok; 5 fountains and fountains in Pech, Szonlok, Canbek (Zsambek), Pilişvöröşvar; 7 mosques now used as churches, in Budapest, Peç, Sigetvar. Since more than 400 years have passed since the Ottomans left Hungary, most of the buildings have fallen into ruins and most of the buildings mentioned by Evliya Çelebi and E. H. Ayverdi have not been found. Recently, however, both foundation excavations and scientific excavations by institutions have uncovered the foundations of many of these buildings and brought to light mainly small finds. As long as scientific studies continue, it is likely that more Ottoman presences will be discovered.

Keywords: *Hungary, Ottoman, Architecture, Ekrem Hakkı Ayverdi*

GİRİŞ

Macarlarla akrabalığımız Avrasya bozkırlarında başlamaktadır. Devletimiz ve Cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarih bilinci ve şuuru ile Macarlarla bu akrabalığımızı çok iyi bilmektedir. O nedenle İstanbul'un işgalden kurtuluşu olan 6 Ekim 1923 ve Cumhuriyet'in ilan tarihi olan 29 Ekim 1923'ten hemen sonra 18 Kânun-ı evvel (Aralık) 1923'te Macarlarla bir "Muhadenet Muahedenesi" (dostluk anlaşması) imzalanmıştır. Bu anlaşmanın 1. Maddesinde: "Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Kraliyeti beyninde (arasında) ve kezalik (böylece) iki devletin tabileri arasında gayr-i kabil-i ihlal (geri dönülemez) sulh ve Samimi ve ebedi muhadenet (dostluk) cari olacaktır." denilmekte olup bu dostluk 101 yıldır sürmektedir. Bu yıl da bunu pekiştiren "Türk – Macar Kültür Yılı" ilan edilmiştir. Bu çalışma yüzyıllara dayanan Türk ve Macar dostluğuna / akrabalığına adanmıştır.

OSMANLI'NIN MACARİSTAN'I

Görsel 1: 16. Yüzyılın Sonlarında Macaristan ve Osmanlı Eyaletleri 1490-1606²

Kanuni Sultan Süleyman'ın 3. seferi olan ve "Engürüs Seferi" adı verilen ve 23 Nisan 1526 tarihinde başlayarak, 5 Ekim 1526 tarihinde sona eren seferinde fethedilen Macaristan toprakları, yaklaşık 150 yıl Osmanlı devletine egemenliğinde yaşadı. 30 Ağustos 1541 tarihinde Budin, "Budun Beylerbeyliği" olarak Osmanlı egemenliğine geçerken, Macaristan'ın doğusu ve Transilvanya "Erdel Prenslüğü" vasal olarak Osmanlı devletine bağlandı. Kanuni Sultan Süleyman'ın 23 Nisan 1543 tarihinde başlayan ve "Estergon Seferi" adı verilen 10. seferinde Macar topraklarında Osmanlı egemenliği genişledi. Sultanın Sigetvar Kalesi'nin adıyla anılan 13. ve son seferinde Macaristan'daki fütuhata gerçekleşmiş oluyordu. 1 Nisan 1683 tarihinde başlayan ve II. Viyana kuşatmasını takip eden yıllarda Prens Eugene komutasındaki Alman İmparatorluk ordularının askeri zafelerinin Osmanlıların kesin yenilgisini getirdiği savaşlar sonrasında, 26 Ocak 1699 tarihinde imzalanan "Karlofça Barışı" ile sona eren Osmanlı-Almanya mücadeleleri sırasında Temeşvar hariç bütün Macaristan toprakları kaybedildi (Dávid 2003: 286- 295; Bilge 2010: 33-38).

² https://www.emersonkent.com/map_archive/hungary_16th_century.htm

Osmanlı döneminde Macaristan topraklarında on eyalet kurulmuştur. Budin (Buda), Temeşvar (Temesvár), Eğri (Eger), Kanije (Kanizsa), Sigetvar (Szigetvár), Varad (Várad), Uyvar (Újvár), Yanık (Győr) ve Papa (Pápa) vilayetleri ile Erdel Prensligi oluşturmuştur. Güney bölgeler 1699'a, Temesvár bölgesi 1718'e kadar Osmanlıların elinde kaldı (Dávid 2003: 290; Bilge 2010: VIII-XI).

Macar topraklarında fethedilen bir kale veya yerleşmede askeri yaşamın merkezle ilişkisi sancak beyi, yerel düzenlemeleri kale dizdarı, sivil yaşamla ilgili düzenlemeleri ise kadı eliyle yürütülmekteydi (Özgülven 2001: 170).

1526 yılından itibaren fethedilen ve 18. yüzyılın başlarına kadar Macar topraklarında gelişme gösteren Osmanlı kültürü, Müslüman halkın Macaristan'dan ayrılmasıyla ortadan kalkmıştır. 1699'dan 1718 yıllarına kadar olan sürede Macaristan'ın Osmanlı toprağından ayrılmasıyla burada yaşayan Müslüman nüfus da azalmıştır. Macaristan'ın Türk hâkimiyetinden çıkıp Avusturya'nın idaresine girmesiyle Osmanlı yapılarının çoğu terkedilmiş veya yıkılmış ve böylece burada 150 yıl boyunca inşa edilen yapılar ya ortadan kalkmış veya değişik amaçlarda kullanılmak üzere işlevleri değiştirilmiştir (Özgülven 2001: 179-180).

Bugünkü Macaristan sınırları içerisinde bulunan başta başkent Budapeşte olmak üzere 33 şehir, kale ve arkeolojik yerleşmede, Osmanlı taşınmaz kültür mirasının tespiti amacıyla, 2013 yılının Temmuz ayında 15 gün süren bir araştırma gezisi düzenlenmiştir. Osmanlı döneminden kalan yapılar, yapı kalıntıları ve yerleri tespit edilmiştir. Yapılan araştırma gezisi ve eldeki mevcut veriler de değerlendirilerek, günümüze kalan kültür varlıkları belirlenmiştir. Osmanlı'nın Macaristan topraklarından ayrılışının üzerinden 300 yıldan fazla zaman geçmiş olması nedeniyle o dönemde yapılan kaleler ve binaların zaman içinde değişime uğradığı, bazılarının ise işlev değiştirilerek yapıldığı günkü haliyle korunabildiği gözlemlenmiştir.³

Macaristan'da bulunan Osmanlı döneminde yapılan ve günümüze gelebilen kültür varlıklarının tespitine ilişkin yerinde inceleme yapılmadan önce bu konuda yayınlanmış Türk ve Macar bilim uzmanlarınca hazırlanan ve yayınlanan gerek Türkçe ve gerekse Macarca ve İngilizce çeşitli yayınlar incelenmiş ve bunlarla ilgili bilgiler derlenmiş ve bir yol haritası belirlenmiştir.

Macaristan'da yaptığımız araştırmalar için en önemli kaynak Evliya Çelebi gibi biz-zat yerinde inceleyerek, gördüklerini ayrıntılı bir şekilde kaleme aldığı Ekrem Hakkı Ayverdi olmuştur. Ekrem Hakkı Ayverdi "Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri, Romanya, Macaristan I- II" (1977) adlı eserinde birçok yapının rölemlerini çizerek yayınlamıştır.

Araştırmamızda başvurduğumuz diğer önemli yayın olan Evliya Çelebi Seyahatnamesinin 6. (2010) ve 7. ciltleri'dir (2011). Evliya Çelebi'nin bu eserinde 17. yüzyıl Osmanlı Macaristan'ı hakkında tarihi bilgiler vermekte ve Macaristan'ın Osmanlı'nın eline

³ Araştırma 2013 yılı temmuz ayında 15 günlük bir sürede gerçekleşti. Araştırma sırasında T.C. Macaristan Büyükelçisi Sayın Hasan Kemal Gür ve Büyükelçilik Müsteşarı Çağlar Fahri Çakıralp ve Müsteşar Yardımcısı Sezin Şahin Yeşiladağ ile gerekli görüşmeler yapıldı. Budapeşte'de bulunan Tarih Enstitüsü, Askeri Tarih Müzesi, Budapeşte Tarihi Müzesi, Macaristan Millî Müzesi, Tatbiki Sanatlar müzelerinden konuyla ilgili uzmanlardan Dr. Balasz Sudar, Dr. Papp Adrienn, Dr. İbolya Gerelyes, Dr. Kreuzer Andrea ve Emese Pasztor ile görüşüldü. Ayrıca bu metnin hazırlık aşamasında değerli katkıları veren Macar Türkolog ve tarihçi Prof. Dr. Geza David'e sonsuz şükranlarımı sunarım. Mihmandarımız Ahmet Mücahit Akyüz bu çalışmada programın sorunsuz bir şekilde ve aksamadan yürütülmesinde gayret göstermiştir. Çalışmaya yaptıkları katkılar için tüm isimlerini saydığım değerli bilim insanları ve bürokratlara minnettarım.

geçtikten sonra tarihi, sosyal, kültürel yapısı ile 150 yıllık dönemde kullanılan ve yapılan kaleler, surlar, kuleler, camiler, türbeler, hamamlar ve çeşitli yapılar tanıtılmıştır.

Ayrıca araştırmada, Burcu Özgüven'in "Osmanlı Macaristan'ında Kentler Kaleler" (2001) Sadık Müfit Bilge'nin "Osmanlı'nın Macaristanı" (2010) adlı yayınları; Prof. Dr. Semavi Eyice, Prof. Dr. Oktay Aslanapa ve Y. Mimar Mehmet Emin Yılmaz gibi birçok araştırmacının yayınları kaynak olarak kullanılmıştır.⁴

BUGÜNKÜ MACARİSTAN'DA OSMANLI KÜLTÜR MİRASININ BULUNDUĞU ŞEHİRLER VE YERLEŞMELER

E. H. Ayverdi'nin yaptığı araştırmalarda, Osmanlı egemenliği döneminde sadece 726 eserin olduğu belirlenmiştir (Ayverdi 1977: 271). Macaristan'da Osmanlı döneminde inşa edilen yapılarla ilgili çeşitli kaynaklarda yaptığımız incelemeler sonucunda Macaristan'da bugün 148 yapı ve yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Çalışmamızdan sonra yayınlanan Mehmet Emin Yılmaz'ın "Ekrem Hakkı Ayverdi Usulüyle Türk Mimari Eserlerinin Yeniden tespiti Slovakya Macaristan (2021)" adlı eserinde Ayverdi'nin eserinde 722 olan yapı sayısının, 1290'a ulaştığını tespit etmiştir (Yılmaz 2021a: 25).

Osmanlı Macaristan'ında bugün izleri bulunan dinsel yapıların bulunduğu şehirler; Budin (Budapest), Peç (Pécs), Sigetvar (Szigetvár), Eğri (Eger), Şikloş (Siklós), Estergon (Esztergom), İstolni Belgrad (Székesfehérvár), Hamza Bey Palankası (Érd), Solnok (Szolnok) dur.

Balázs Sudár'ın, "Osmanlı Macaristan'ında Camiler ve Mescitler" (2009: 637-650) makalesinde ve "Dzsámik És Mecsetek A Hódolt Magyarországon" (2014) adlı kitabında çeşitli kaynakları tarayarak zamanında Macaristan'da 200'den fazla ibadethane bulunduğu tespit etmiştir. Ancak bugün tüm ülkede kalan toplam 15 dini yapıdan ibadete açık biri Şikloş'ta, diğeri Peç'te iki cami kalmıştır.

Yine Osmanlı döneminde 118 tekke bugün sadece İstolni Belgrad ve Pecs'te iki adedi kalmıştır (Yılmaz 2019: 157, 201). Budin'de Gül Baba, Hızır Baba ve Muhtar Baba, Eger'de Hatvan'da Yağmur Baba, Szekesfehervar'da, Lippa'da, Temesvar'da, Szolnok'ta Bektaşî tekkeleri bulunmaktaydı (Balázs 2014: 399).

Dinsel hayatın dışındaki toplumsal amaçlara hizmet etmek için yapılan binalara Macaristan'da örnek olarak kaplıcalar ve hamamlar gösterilebilir. Kaplıcaların bir kısmı doğal şifalı su kaynaklarının üzerine kurulmuştur. Sokollu Mustafa Paşa Macaristan'da en fazla hamam ve kaplıca inşa ettiren beylerbeyidir. Sokollu Mustafa Paşa Macaristan'da on altı hamam yaptırmıştır. Evliya Çelebi 42 şehirde 70 hamam olduğunu yazar. Bugün Budapeşte'de Osmanlı dönemindeki önemli özellikleri kullanılan 5 adet ılıca (hamam) bulunmaktadır. Bunlar Sokollu Mustafa Paşa (Rudaş), Kıral (Horoz Kapısı), Debbağhane (Rac), Veli Bey (Császár Fördö) ve Baruthane (Lukács) hamamlarıdır (Balázs 2004a: 413; Adrienn 2018: 43-47).

Y. Mimar Mehmet Emin Yılmaz ile birlikte Sokollu Mustafa Paşa'nın Topkapı Sarayı arşivinde bulunan H. 986 / M. 1579 tarihli vakfiyesi üzerinde yaptığımız araştırmada kalemeye aldığımız "Sâhib'ül-Hayrât Makbûl (Sokollu) Mustafa Paşa" makalede Budin'de 12 yıl beylerbeyi olarak görev yapan ve Sokollu ailesinden olan Sokollu Mustafa Paşa'nın 3 câmi - mescid, 19 hamam – kaplıca, 17 kervansaray – han, 2 medrese, 2 debbağhâne, 35

⁴Zaman içinde konu ile ilgili yeni yayınlar yapılmış olduğundan çalışmada bunlardan da yararlanılmıştır.

değirmen, 1 köprü, 123'ten fazla dükkân, 31'den fazla ev, cehudhâne, muallimhâne, ahır, otlukhâne ve mahzen vakfettiği tespit edilmiştir. Ayrıca hayrât olarak da 13 arsa, çayır, bağ, dalyan ve köyü vakfetmiştir (Yılmaz-Günel 2015: 219-252).

Bunların dışında Osmanlının fetihten sonra tahkim ettiği, yeniden yaptığı kaleler, surlar, kule ve tabyalar bulunmaktadır. Bunların içinde en sağlam ayakta kalan Budin Kalesi, Eğri Kalesi, Estergon Kalesi, Peç kalesi ve Sigetvar Kalesi'dir. Yine bugün müze olarak değerlendirilen Mohaç Savaş Alanı, Galiçya Cephesi Şehitliği, Sigetvar Türk- Macar Dostluk Parkı gibi alanlar Osmanlıyı ve onun hatıralarını canlandırması bakımından oldukça önemli merkezlerdir.

BUDİN (BUDA) ŞEHİRİ

ORTA HİSAR VE KULELERİ – TABYALARI – KAPILARI

Budin şehrinin bulunduğu bölgeye 5. yüzyılda Hunlar egemen olmuştur. Şehir 9. yüzyılda Macarlar tarafından ele geçirilir, 11. yüzyılda piskoposluk merkezi olmuştur. 13. yüzyılda Moğol istilasından sonra Macar Kralı IV. Bela 1247'de krallık için kale yaptırmış ve 1361'de Macaristan'ın başkenti olmuştur. 1541'de Osmanlı egemenliğine giren kent 1686 yılına kadar Budin Eyaleti'nin merkezi olarak kaldı. Osmanlı döneminde Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa surları tamir ettirmiş, kule ve burçlar yaptırmıştır. Orta Hisar'daki bir kule onun adını taşımaktadır. Yalnız Mustafa Paşa değil, diğer beylerbeyleri de kendi adlarını taşıyan kuleler yaptırarak kaleyi kuvvetlendirmişlerdir. Tuna kıyısındaki varoş Osmanlı kent sistemine uygun olarak düzenlenmiş, cami, medrese ve hamamlar yapılmıştır (David 1992: 344-348; Özgüven 2001: 91-107).

Bugün Budin Kalesi incelendiğinde, Osmanlı dönemine ait surlar, kuleler, burç ve tabyalar döneminde hangi paşa yaptırmışsa bugün de onun adıyla anılmaktadır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde kuleleri yaptıranların, Karakaş Paşa, Ulama Paşa, Bali Paşa, Süleyman Paşa, Sarı Kenan Paşa, Siyavuş ve Kara Murad paşaların isimlerini vermektedir (Evliya Çelebi: 2010: 275-280). Bugün Orta Hisar kalesindeki kulelerden Murat Paşa, Siyavuş Paşa, Veli Bey, Ekşi Aş Çorba, Kasım Paşa, Karakaş Paşa, Küçük Frengi, Büyük Frengi (Kızıl Elma), Su, Oruç Ağa, Haber, Erdel, Mahmut Paşa Kuleleri ile Toprak, Altın ve Gümüş Tabyalar bulunmaktadır. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserinde yayınlanan haritada bu kuleler ve kapılar aynı isimle anılmakta olup, bugün sağlam ve bakımlıdır (Gerö 1876: 42-43; Ayverdi 1977: 86-87).

E. H. Ayverdi surların malzemeleri için “*yalnız sırf kalın tuğlalarla yapılanlar muhakkak Macar işidir. Kaba yonma taşla olanları da Osmanlı binalarının çehresini tanıyan gözler teşhiste güçlük çekmezler. Bir de tuğla taş sıralarıyla yapılanlar muhakkak Osmanlıdır*” demektedir (Ayverdi 1977: 140). Sur ve kulelerin duvarlarında ve temellerinde, bazı kesimlerinde Osmanlı izleri yaptığımız araştırmada görülmüştür. Surların ve kulelerin birçok yerinde savaşlardan sonra tamir gördüğünden Osmanlı izlerinin kalmadığı gözlenmiştir.

Kale sur duvarları içinde Paşa Sarayı (Palota), Büyük Cami, Orta Camii, Fethiye Camii, bedestan ve çarşı, zindan, cebehane bulunmaktaydı. Bugün ise bunlardan kalede sur duvarları, kiliseye çevrilen Fethiye Camisi'nin bazı duvar kalıntıları, Budin son beylerbeyi Abdurrahman Abdi Arnavut Paşa'nın sembolik mezarı, Kızıl Elma Kulesi (Kral Sarayı) önündeki birkaç mezar taşından oluşan mezarlık dışında bir varlık kalmamıştır.

Fethiye (Saat) Camii (Mary Magdelana Kilisesi)

Fetihten sonra Budin kalesi içerisinde bugün “Mary Magdelana Kilisesi” olarak adlandırılan kilise camiye çevrilmiştir. Evliya Çelebi Büyük Câmî'ye çok benzediğini ve çan kulesinin minare yapılıp üstüne bir de çanlı saat takıldığını ve hiç şaşmayan bu saatle amel edildiğini yazar (Ayverdi 1977: 140; Evliya Çelebi 2010: 312). Yerinde yapılan incelemede Osmanlı dönemi mimari özelliklerine ait duvar ve kemer izleri ile söz konusu kilisenin çevresinde mimari kalıntılara rastlanılmıştır.

SOKULLU MUSTAFA PAŞA CAMİİ (AZİZ KATALİN) KİLİSESİ

Budin'de eski tabakhane de bugün Taban adlı bölgede bulunan önemli bir ibadethane de 1578 tarihli Mustafa Paşa Camisi idi. Mimar Sinan'ın eserlerinin adlarını veren Tezkiretü'l-

Ebniye'den öğrenildiğine göre bu kubbeli cami Mimar Sinan'ın eseridir (Ayverdi 1977: 94; Eyice 1992b: 348-352). Cami 1728-36 yıllarında onarılarak Aziz Katalin Kilisesi adını almıştır (Yılmaz 2015: 58-61).

Toygun Mehmet Paşa Camisi (Capuchin Kilisesi)

Buda camilerinden günümüze kalıntısı ulaşan en sağlam örneklerden bir tanesi bugün “Capuchin Kilisesi” olan “Toygun Mehmet Paşa Camisi”dir. Caminin banisi olan Toygun Mehmet Paşa Budin'de 1553-1558 yıllarında beylerbeyi olarak görev yapmıştır. Macaristan'da Osmanlı egemenliği sona erdiği sırada sağlam kalan caminin 1770'li yıllarda yerine duvarları da kullanılarak bugünkü kilisenin yapıldığı, kilisenin 1930'larda yapılan tamiri sırasında camiye ait izlerin ortaya çıktığı, caminin orijinalinde kare planlı, üzeri çokgen bir tambur üzerine oturan kubbe ile örtülü olduğu anlaşılmıştır (Gerö 1976: 26; Ayverdi 1977: 94-99; Özgüven 2001: 106).

Gül Baba Türbesi ve Tekkesi

Budapeşte'de Margit Híd'in (Margit Köprüsü) yakınlarında, Veli Bey Kaplıcası'nın güneydoğusunda bulunan Gül Baba Türbesi, H. 950-955 / M.1543-1548 arasında Budin Beylerbeyi Yahya Paşazade Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Türbe 1690'da Cizvitlerin kullanımında küçük bir şapel hâline getirilmiş, daha sonra şahısların eline geçmiştir. Abdülaziz'in Avrupa seyahati dönüşünde Gül Baba Türbesi'ni ziyaret ettiği, ziyaretinden sonra türbe tekrar eski hâline getirilmiştir. Türbe 1885'te Osmanlı hükümeti tarafından Lajos Grill adlı bir mimara tamir ettirilmiştir. Gül Baba Tekkesi'nin Bektaşî tarikatı kaidelerini takip ettiği, ordu ve devletle alâkası bulunduğunu Peçevi ve Evliya Çelebi yazmaktadır. Ahmed Hikmet Müftüoğlu, Peşte baş şehbenderliği (başkonsolos) sırasında türbenin yeniden tamir edilmesini sağlamıştır. Gül Baba Tekkesi yıkılmıştır (Gerö 1976: 29-30; Ayverdi 1977: 132-133; Aslanapa 1950: 330-331; Eyice 1996: 228-230; Yılmaz 2013a).

1990'den sonraki onarım sırasında türbeye revaklar, çinili bir çeşme ve Gül Baba'nın heykeli de eklenmiştir. Budapeşte Tarih Müzesine bağlı olan türbe, bu yeni haliyle Macaristan ve Türkiye Cumhurbaşkanları tarafından 3 Eylül 1997'de açılmıştır. Gül Baba Türbesi, sekiz köşeli bir plâna göre, düzgün kesilmiş kalker taşlarından yapılmış sade bir yapıdır. Gül Baba Türbesi'nin onarımı Çevre Düzenleme Projesi TİKA tarafından Macar mimarlar ile Y. Mimar Mehmet Emin Yılmaz'a hazırlanmış, proje içinde makalenin ya-

zarının da bulunduğu Türk ve Macar delegasyonları tarafından hazırlanan protokol 2014 yılında uygun görülmüştür. 2016 yılında başlayan türbenin onarımı ve çevre düzenlemesi 2018 yılında tamamlanarak ziyarete açılmıştır. Ayrıca yine Gül Baba Türbesi'nin alt katındaki galerilerde projesi Y. Mimar Mehmet Emin Yılmaz tarafından hazırlanan Gül Baba ve Bektaşılık Müzesi de yapılarak türbe ile birlikte ziyarete açılmıştır.

Sokollu Mustafa Paşa (Yeşil Direkli- Rudas) Ilıca

Budin'de Erzsébet Köprüsü yanında bulunan hamam Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa tarafından 1571-1572 yıllarında yaptırıldığı bilinmektedir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde bu ılıcaya, içerisinde bulunan bir sütundan dolayı "*Yeşil Direkli Ilıca*" demektedir. Yapı günümüzde de kaplıca olarak işlevini sürdürmektedir. Sıcaklık kısmının her köşesinde kırmızı renkli sütunlar, hamamın ortasında, beş basamakla inilen, sekizgen bir havuz ile iç köşelerde farklı derecede sıcaklıkları bulunan dört havuz yer almaktadır. Bunlar Osmanlı döneminde yapılan ve değiştirilmeden bugün de kullanılan kısımlardır. Son yıllarda onarımlar geçirmiştir (Gerö 1976: 35-36; Evliya Çelebi 2010: 321; Ayverdi 1977: 112-120; Adrienn. 2018: 77-83).

KRAL (HORUZ KAPISI) ILICASI

Budin'de bulunan ılıcanın yapımına 1566 yılında Beylerbeyi Arslan Paşa tarafından başlanmış, 1578'de Sokollu Mustafa Paşa tarafından tamamlanmıştır. Evliya Çelebi Seyahatname'de ılıcadan Horoz Kapı'nın yanında olması nedeniyle "*Horoz Kapı'sı Ilıcasi*" adıyla anmaktadır (Evliya Çelebi 2010: 323). Taş ve tuğla kullanılarak inşa edilen hamamın sıcaklık kısmının üzeri sekizgen bir kasnağa oturan, kurşun örtülü, üzerinde fil gözleri bulunan merkezi bir kubbe ile yapının kuzey cephesinde, üzerleri kubbeyle örtülü iki halvet ve halvetlerin ortasında üzeri çapraz tonozla örtülü bir eyvan yer almaktadır. Soğukluk kısmında, çok büyük değişiklikler yapıldığından, orijinal hâli hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Uzunlamasına planlı olan hamamın, sıcaklık kısmının sekiz kemeri vardır ve üzeri kubbeli olup, hamamın ortasında sekiz köşeli ve beş merdivenle inilen bir havuz bulunmaktadır. Yapı son yıllarda onarımlar geçirmiştir (Gerö 1976: 33-34; Ayverdi 1977: 106-111; Aslanapa 1950: 332-333; Adrienn 2018: 98-102).

DEBBAĞHANE (BÜYÜK- RÁC) ILICASI

Gellért Tepesi'nin kuzey eteğinde bulunan ve Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde (Evliya Çelebi 2010: 321-322) adı geçen ılıca, Sokollu Mustafa Paşa tarafından 1562 civarında yaptırılmıştır. Bu kaplıca kentin Macarlar tarafından yeniden alındığı 1686 yılında ayakta kalan yapılardandır. Bugün özgün hamam yapısından sadece tek kubbeli sıcaklık bölümü ile yapıya bitişik güneydeki beşik tonozla örtülü kısım kalmıştır. Dışarıda kare planlı olan sıcaklık holü içerde sekizgen havuz içermekte olup, taş sütunlar üzerinde kemerlerin taşıdığı yarım kubbe ile örtülüdür. Hamamın ayaklar üzerinde yükselen 10.30 metre ölçüsündeki kubbesi, etrafına yapılan yeni ilaveler nedeniyle dışarıdan görülmemektedir. Havuzu sekizgendir ve etrafında sivri kemerli tonozlar içerisinde yer alan hücreleri bulunmaktadır. Son yıllarda yanına bir sağlık merkezi yapılarak onun bünyesinde hizmete açılmıştır. Yapı son yıllarda onarımlar geçirmiştir (Gerö 1976: 36; Ayverdi 1977: 103-104; Adrienn. 2018: 91-97).

Veli Bey (Sokollu Mustafa Paşa- İmparator) Ilcası

Kitabesine göre Budin Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa tarafından 1572 yılında yaptırılan ılıca, Evliya Çelebi'ye göre (2010: 323) Veli Bey Hamamı Budin'in en muhteşem hamamı olup, çini ile kaplı pembe renkli kubbesi, sekiz tonozu ve sekiz avlusu vardır. E. H. Ayverdi yapının dıştan kare, içten ise dördü çok, dördü daha az derin eyvanlarla sekiz köşeli yapıldığını söylemektedir. Derin eyvanlar ortalarda olup, her bir eyvanda iki hücre oluşturulmuş böylece toplamda 16 halvet hücrelerinin meydana getirilmiştir. Veli Bey Hamamı bugün "Császár Hamamı" olarak bilinmektedir (Gerö 1976: 32-33; Ayverdi 1977: 120-131; Adrienn. 2018: 84-90).

BARUTHANE (LUKÁCS) ILICA KALINTISI

Yayınlanan araştırmalara göre, burada bulunan bir kalenin ve baruthane yapısının olduğu, ancak yerinde yapılan incelemede, hamamın bir duvar parçasının günümüze kadar ulaşabildiği, bu duvarında Lukacs Termal Hamamı'nın olduğu görülmüştür. Bu duvar parçasının taş ve tuğla kullanılarak onarılmış olduğu tespit edilmiştir (Evliya Çelebi 2010: 323-324; Ayverdi 1977: 112).

EĞRİ (EGER) KALESİ

Bugün Heves İli'ne bağlı olan Eger (Eğri) şehri, Kanuni Sultan Süleyman zamanında 1552'de kuşatılmış ancak alınamış, kale 12 Ekim 1596'da Sultan III. Mehmet tarafından alınmıştır. 91 yıl Osmanlı'nın elinde kalan Eğri Kalesi, 1687'de Habsburglar tarafından alınmıştır (Bilge 2010: 292).

Osmanlı döneminde kaleye önemli ilâveler, Osmanlı Burcu ve kalenin güney girişindeki hisar peçe, yapılmıştır (Ayverdi 1977: 155). 1687 yılında Habsburglar'ın işgali esnasında tahrip edilen Eğri Kalesi'nden, günümüze en az bozulmayla gelen bölümleri, Osmanlı Burcu ve hisar peçe, aşağı kapı, barbakan kale burcu ve kapısı, güney girişi, Güzel Hisar Kulesi, Toprak Kule'dir.

Evliya Çelebi iç kalenin, Frenk-Hisar ve Macar-Hisar isimleriyle iki bölmeli olduğunu, ikisinin arasındaki hendeğin bir köprü ile geçildiğini söylemektedir. Evliya Çelebi'ye göre şehirde, en azından 9 cami, 38 mescit, 4 medrese yapmışlardır (2011: 139-146). Osmanlı döneminden sadece kale içinde bazı sur duvarları, kuleler ile varoшта Kethüda Hamza Bey Camisi minaresi, Valide Sultan ve Arnavut Hamamı kalmıştır (Ayverdi 1977: 154-155; Özgüven 2010: 148-153; Dávid 1994: 489-491).

KETHÜDA HAMZA BEY CAMİSİ MİNARESİ

Eğri'de inşa edilen pek çok camiden günümüze gelebilen tek yapı Hamza Bey Camisi'nin minaresidir. Kaynaklara göre cami kısmı tehlikeli diye Gufran tarikatı tarafından 1841'de yıktırılmış, 1897'de minarenin külâhı taştan yapıp, bedeni tamir olunmuştur. Caminin minaresi, çokgen gövdeli (on dörtgen), renkli taş bloklardan, şerefeye 97 basamaklı, spiral merdivenlerle ulaşılmaktadır. Kaynaklarda minare yüksekliği 35 m olarak söz edilmektedir. Minarenin 1970- 1974 yıllarındaki tamirini Budapeşte Teknik Üniversitesi yapmıştır. Külâhın özgün kurşun örtüsü sonraki onarımlarla 1897'de taş olarak yapılmıştır (Gerö 1976: 28; Ayverdi 1977: 156; Aslanapa 1950: 330; Molnár, József 1961: 17-26).

VALİDE SULTAN BUHAR HAMAMI

1600 başlarında imnşa edilen hamama adını veren Valide Sultan, Eğri'yi fetheden Sultan III. Ahmet'in annesi Safiye Sultan'dır. Eğri Kalesi sur duvarı yakınında yer almaktadır. Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde adı geçen hamam buharlı hamam tipindedir (Evliya Çelebi 2010: 147). Uzun yıllar toprak altında kalan hamam, yapılan kazılar sonucu günümüzde ortaya çıkarılmıştır. Yapılan araştırmalarda hamam kuzey-güney yönünde uzunlaması dikdörtgen planlı hamamın bazı kısımları kubbeli, diğerleri beşik ve tekne tonozludur. Bugün kalıntı halinde olan hamamın girişi kuzeydedir. Hamamın restorasyonuna başlamış ancak tamamlanamamıştır (Gerö 1976: 37-38; Molnár, József 1961: 27-30; Papp 2018: 104-106).

ARNAVUT PAŞA ILICASI

Hamam Arnavut Paşa tarafından Eğri Kalesi dışında yaptırılmıştır. Yapı, 1742 yılında Barkoczy Ferenc, 1828-1840 yıllarında Pyrker Laszle tarafından tamir edilerek birçok ilaveler yapılmış ve bugünkü şeklini almıştır. Kare planlı, kubbeli, dört halvetli olan hamam, günümüzde termal hamamı olarak gayet modern bir hâle getirilmiş olup, temel plânında Türk devrinin özelliklerini korumaktadır (Molnár, József 1961: 31-32).

ÉRD KASABASI (HAMZA BEY PALANKASI)

Bugün Budapeşte'nin 20 km. kadar güneyindeki Érd kasabası, Székesfehérvár beyi Hamza Bey tarafından 1562'de kurulduğu için "Hamza Bey Palankası" olarak adlandırılır. Kale köşelerinde yarım daire tabyaları bulunan ve hendeklerle çevrili olan bir Osmanlı palankasıydı. Evliya Çelebi H. 1072 yılı Zilkadesinde (Haziran-Temmuz 1662) palankaya uğramış, yakılmış olan palanka ile Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa Budin'e gelirken Beylerbeyi İsmail Paşa'nın himmetiyle cami ile birlikte ihya edilen camiyi görmüştür. Evliya Çelebi 300 muhafızı olan palankanın içinde 20 ahşap ev ve kurucusunun adını alan ve bugün sadece minaresi kalan Hamza Bey Camisi bulunduğunu bildirmektedir (Evliya Çelebi 2010: 273-274; Eyice 1997: 510; Özgüven 2001: 109-110).

HAMZA BEY CAMİSİ MİNARESİ

Kasabanın "Érd Ófalu" kısmında, Mecset Utca sokağında bulunan cami minaresi, XVI. yüzyıl ortalarında ahşap direklerle korunan kale (palanka) olan Hamza Bey kasabası içindeydi. Caminin o dönemde Orta Macaristan'da bulunan Érd şehrine hâkim olan Hamza Bey tarafından 1562-1563 yıllarında inşa ettirildiği sanılmaktadır.

Budin şehri Osmanlı idaresinden çıktığında Hamza Bey Camisi kendi kaderine terk edilmiş- tir. 1838'de cami yıkılmış, fakat minaresi günümüze kadar ayakta kalabilmiştir. Caminin bugün sadece temel izleri fark edilmektedir. Ekrem Hakkı Ayverdi, yaklaşık 10,64 m genişlikte ve 8,10 m. derinlikte ölçüleri olan binanın, enine dikdörtgen planlı bir ibadet yeri olduğunu gösterir (Ayverdi 1977: 184-189; Özgüven 2001: 110). Bugün camiden arta kalan minare 50 basamaklı, yüksekliği 23 metre olup, kesme taştan inşa edilmiştir. Gövdesi on iki köşeli bir temel üzerinde yükselmekte, şerefelere kadar 53 basamak bulunmaktadır. Macaristan'da Türk egemenliği döneminden kalabilmiş Peçuy'da Yakovalı Hasan Paşa ve Eğri'de cami ile birlikte üç minareden biridir (Gerö 1976: 29; Ayverdi 1977: 184,186-189).

ESTERGON / ÜSTÜRGON (ESZTERGOM) KALESİ

Osmanlı döneminde Estergon veya Üstürgon adıyla bilinen Esztergom şehri, Budin'in 45 km. kuzeybatısında, Tuna ırmağı sağ tarafında, kıyısında bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Karşısında vaktiyle Ciğerdelen Parkanı (Párkány) inşa edilmişti. Kanunî Sultan Süleyman 1529 Budin seferi ve onu izleyen I. Viyana kuşatmasına giderken, ordu Estergon'un yanında konakladı (Dávid 1995: 439). Estergon'un kesin olarak Türk hâkimiyetine girmesi, Kanuni'nin 1543 yılındaki seferi ile olmuştur. Kale, 10 Ağustos'ta Sultan Süleyman'a kapılarını açmış, büyük katedral, Mimar Sinan tarafından Gotik özelliklerine bozulmadan camiye çevrilmiştir. Padişah ilk cuma namazını burada kılmış. Kale yeniden tahkim edilerek bir sancakbeyliği haline getirilip, Budin Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır (Bilge 2010: 172). Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde; sekiz mahalleli Esztergom'da Sultan Süleyman, Mahkeme ve Uziçeli Hacı İbrahim camileri, iki mescit, iki medrese, üç hamam, dört mektep, iki tekke, mahkeme binası, 210 dükkândan söz etmektedir (Evliya Çelebi 2010: 346-371).

Esztergom Kalesi iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm yüksekçe bir tepe üzerine kurulan iç kale ve diğeri ise bunu çevreleyen dış kaleden oluşmaktadır. İç kale 340 m boyunda ve 130 m. enindedir (Gerö 1976: 44-45; Ayverdi 1977: 165-182; Molnar 1973 :21-22; Dávid 1995: 438-440; Özgüven 2010: 79-87). İç kalede Osmanlı Döneminden Yukarı Kale, Kuzey Kulesi, Mahmut Paşa Kulesi, Buda Kapı Kulesi, Buda Kapı Burcu, kuzey sur duvarları ile küçük kapılar kalmıştır. İç kaleyi çevreleyen dış kale surlarında ise Tuna Nehri seviyesinde Su Şehri Su (Değirmen) Kulesi, Küçük Kapı, Öziçeli İbrahim Camisi, Mahkeme Camisi, Mahkeme Medresesi, Öziçeli Hacı İbrahim Medresesi, Öziçeli İbrahim Hamamı, 4 adet Sıbyan Mektebi, 2 adet tekkesi, bir küçük hamam, Suşehri Küçük Kule, Cizvit Kulesi, Yuvarlak (Fransiskan) Kulesi, İskele Kapısı Kulesi, Ilıca Kule, Sıcak Su Kulesi bulunmaktadır. Kalenin doğusunda ortada sivri üçgen, yanda 14 köşeli, 20 m çapında çokgen burç vardır. İç kalede Osmanlı dönemine ait kısımları ayırmak oldukça zordur. Bununla birlikte Hisarpeçe'nin bütünüyle Türk yapısı olduğu görülmektedir. Bunlar Evliya Çelebi'de adları geçen Budin ve Ilıca burçlarıdır (Evliya Çelebi 2011: 116-117; Özgüven 2010:85).

ÖZİÇELİ HACI İBRAHİM CAMİSİ

Erken XVII. yüzyılda yapıldığı düşünülen Öziçeli Hacı İbrahim Camisinin adına Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde rastlanmaktadır. Esztergom Kalesi'nin "Küçük Kapısı"nın bitişiğine inşa edilmiştir. Cami eski gravürlere göre boyuna dikdörtgen planlı, kırma çatılı ve minaresi yerinde durmaktadır. Cami kent duvarlarının karşısında uzunlamasına bulunmaktaydı. Yapı, Alman sanayicisi tarafından satın alınmış olup, arkeolojik çalışmalar ve restorasyon için gereken maddi koşulları sağlayıp, restorasyonunu tamamlayarak, Mart 2008'de müze olarak açılmıştır. Bu restorasyon sahibine "Pro Cultura Hungariae" ödülünü getirmiştir (Evliya Çelebi 2010: 369; Gerö, 1976: 25; Gerö 2009: 253-264; Ayverdi 1977: 176-177).

KÜÇÜK KAPU VE SULTAN SÜLEYMAN ANISINA KİTABE

Hisar peçenin kuzey batı ucunda dar bir dehlize açılan tuğla örgülü ve kemerli 1.10 m. genişliğinde uğrun-koltuk kapısı olan "Küçük Kapı" yer almaktadır. Kapının üzerinde Öziçeli İbrahim Camisi bulunmaktadır. Kapı kemerinin üzerinde ise 0.50 x 1.35 m. ebadında bazalta oyulmuş Kanuni Sultan Süleyman anısına bir kitabe vardır. Kitabede

“Büniye fi zaman es-sultan Süleyman Han bin Sultan Selim Şah” yazılıdır. Evliya Çelebi bu kapı için: “Bu aşağı büyük varoşun bir kapısı da Öziçeli Hacı İbrahim Camii altında küçük kapıdır ki batı tarafı Tuna’ya açılır küçük kapıdır, bundan araba girip çıkamaz, bu kapıdan taşra asla varoş evleri yoktur. Bu kapını iç yüzünde yukarı iç kaleye çark ve zemberek ile giden su dolabı işliği var” demektedir (Evliya Çelebi 2010: 366-367; Ayverdi 1977: 177).

GÜZELCE RÜSTEM PAŞA (KÜÇÜK) HAMAMI

Sokullu Mustafa Paşa’nın oğlu Güzelce Rüstem Paşa tarafından yaptırıldığı ve 1594 yılındaki kuşatma sırasında yıkıldığı (Gerö 1976: 38-39; Ayverdi 1977: 178) sanılan hamam, Evliya Çelebi’de şehrin tam ortasında olduğu tarif edilmektedir. 8 X 8 m ölçülerinde küçük bir yapı olan hamamın kubbeli olduğu bilinmektedir. 1969 yılında arkeolog István Horváth tarafından kazısı yapılmış ve yapı ortaya çıkarılmıştır (Gerelyes 2011: 56-57). Bugün kubbesi yıkıldığından üzerine yapıyı korumak amaçlı metal bir örtü konmuştur.

ÖZİÇELİ HACI İBRAHİM HAMAMI

Öziçeli Hacı İbrahim Hamamı, Suşehri Küçük Kule içinde yer almaktadır. Küçük hamam kulenin surlarına bitişik olarak dairesel planlı, moloz taştan inşa edilmiştir. Restore edilen hamamın girişi ve pencereler tuğladan yapılmıştır (Gerö 2009: 253-264; Ayverdi 1977: 178,181).

İSTOLNİ (USTOLNİ) BELGRAD (SZÉKESFEHÉRVÁR)

Budin’in 65 km güneybatısında bulunan Székesfehérvár (İstolni Belgrad) şehri 1543 yılında Osmanlı’nın eline geçmiş, kent 1688 yılına kadar kalmıştır. Budin Eyaletine bağlı sancak merkezi olan kalenin ilk sancak beyi Yahyapaşazade Gazi Ahmed Bey’dir (Bilge 2010:184-190; Özgüven 2001: 37). Şehir alınınca önce sur duvarları onarılmıştır. Evliya Çelebi’ye göre dokuz tabyası bulunmaktaydı. Kent içinde bulunan Katedral, Süleyman Han Camisi’ne çevrilmiştir. (Evliya Çelebi 2011: 51-52). Bugün kentte Osmanlıdan Güzelce Rüstem Paşa Hamamı ile Manastır ve Buda Kapı kulesi kalmıştır.

Güzelce Rüstem Paşa Hamamı

Hamam 1559-1563 arasında Budin Paşası olan Güzelce Rüstem Paşa tarafından yaptırılmıştır. Jókai sokağındaki hamam, buharlı hamamlar grubuna girer. Temelinden altı köşeli bir şekilde yükselen duvarlara sahiptir. Avusturyalılar bu binaya bağlı olarak altı özel hamam bölümü eklemiştir. Bina 1600’lü yılların sonlarında güherçile üretiminde kullanılmış, 18. yüzyılın ikinci yarısında yıkılmıştır (Ayverdi 1977: 191-192; Gerö 1976: 38-39; Papp 2018: 106-108).

PEÇ- PEÇUY (PÉCS) ŞEHİRİ

Meçek dağlarının güneyinde yer alan ve Macarca’da Pécs denilen şehir, Osmanlı döneminde Peç, Peçuy ya da Peçevi olarak olarak adlandırılmaktaydı. 1529 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından alınarak Macar kralı Janos Szapoly’e bırakıldı. Daha sonra Ösek Sancak beyi Murat ve Mohaç Sancak beyi Kasım Bey tarafından 1543 yılında yeniden alınarak Mohaç Sancağına bağlandı. 1595’te Szigetvar Eyaleti’ne, daha sonra Kanije Eyaleti’ne bağlandı (Bilge 2010: 202- 294, 310-311). Osmanlı egemenliğine geçen Pécs şehri 1686 yılına kadar Osmanlıların elinde kaldı. Kent askerî ve ticarî faaliyetlerin yanı

sıra edebiyatın da merkezi olarak anılmaktadır. Ünlü tarihçi İbrahim Peçevî (1572–1650) de Pecs şehrinde doğmuştur (Hancz 2007: 216).

PÉCS KALESİ

Pécs şehrinin iç kalesi ve varoşu kuzeye doğru yükselen meyilli bir alana kuruludur. 1686 tarihli Pécs planında, Pécs Kalesi'nin kuzeybatı köşesinde iç kale yer almaktadır. Bugün kale dörtgen planlı ve taş örgülü olup, köşelerde dairesel ve dörtgen kuleler yer almaktadır. Evliya Çelebi Pécs Kalesi'nin iri kesme taşlardan yapıldığını ve 5000 adım çevresinde hendekle çevrili olduğunu yazmaktadır. Bugün kalenin surlarının büyük kısmı Osmanlı dönemi özelliklerini kaybetmiş ancak zemin seviyesine yakın kısımlarda eski kale surları ve temelleri görülmektedir. Dış kalenin kuzey surları sağlam olarak restore edilmiş olarak durmakta, güney ve güney doğu surları tamamen ortadan kalkmıştır. Bugün dış kaleden kuzey sur duvarları üzerinde 7 adet, batıda 2 adet, güneyde iç kalede 1 adet, dış kalede yine 1 adet olmak üzere 11 adet kule kalmıştır. İç kalede bugün Sultan Süleyman Camisinin yerine yapıldığı ifade edilen Szent Peter es Pal Bazilikası ile bugün Arkeoloji Müzesi olarak kullanılan Piskopos Sarayı yer almaktadır.

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde kale içinde on yedi Müslüman Mahallesi, Gazi Kasım Paşa, Yakovalı Hasan Paşa, Memi Paşa, Ferhat Paşa, Küçük ve Elhac Hüseyin camilerinden söz etmektedir. Kale dışında Rókus Tepesi'nde İdris Baba Türbesi, Szigetvar kapısı dışında Yakovalı Hasan Paşa Camisi yanında medresesi, Mevlevî Tekkesi, kapının içinde Memi Şah Camisi, Budin kapısı dışında Tabakhane Camisi olduğunu söylemektedir. Kalenin Budin, Siklos, Szigetvar, Kır ve Yeni kapıları ayrıca, kale içerisinde bugün büyük katedralin bulunduğu yerde Sultan Süleyman Camisi bulunmaktaymış (Evliya Çelebi 2010: 247-248; Özgüven 2010: 68-69;

Ayverdi 1977: 197-198, 228). Ayrıca Joseph Haüy'ün 1686 tarihli Peç haritasında bu kapılar görülmektedir. Yerinde yapılan incelemelerde bu kapılardan hiçbirisi bugün yerinde yoktur, sadece doğudaki surlar yıkılmış yerlerine binalar yapıldığı için, Buda Kapısı'nın varlığını belirten yeni duvar ve kapı izi sokak üzerine yapılmıştır.

GAZİ KASIM PAŞA CAMİSİ (BELVÁROSİ PLÉBÁNIAEMPLOM)

Pécs şehrinde “Széchenyi Tér” meydanında, surların dışında bulunan cami, bugün bütün Macaristan'daki Osmanlı döneminden ayakta kalan en büyük yapısıdır. Bu cami Gazi Kasım Paşa tarafından, şimdiki caminin yerinde bulunan “Aziz Bertalan Kilisesi”nin duvarlarının ve yapı taşlarının da kullanılmasıyla inşa ettirilmiştir. Cami 19.50 m. kenarlı kare planlı duvarlar üzerine 16 m. çapında 22 m. yüksekliğinde büyük tromplu kubbe ile mihrap üzerinde küçük bir kubbe yapılmıştır. Caminin minaresi ise 1766 yılında Cizvitler tarafından yıktırılmıştır. Camiyi, 1938'de restore eden, mimar Gyula Gosztonyi'dir. Binanın eklentisi olan kısım bugün şehir içi kilisesi olarak faaliyet göstermekte olup, ana bina mimari olarak Osmanlı cami mimarisinin en tipik özelliklerini de korumaya devam etmektedir. Kilisenin içinde eski dönemlerden kalma iç sıvalarda orijinal Türk süslemeleri ve de Kuran-ı kerim'den sureler hala durmaktadır. Mihrap hala duruyorsa da görüntüsü itibarıyla orijinaline artık tam olarak sadık değildir (Gerö 1976: 14- 16; Ayverdi 1977: 199-207; Eyice 2001: 547-548; Evliya Çelebi 2010: 249; Yılmaz 2015: 781-797).

YAKOVALI HASAN PAŞA CAMİSİ

Hastane Meydanı'nda ve surların dışında yer alan cami, Macaristan'da Osmanlı döneminden kalan camiler arasında günümüze kadar orijinal minaresiyle birlikte, en sağlam olarak kalan tek camidir. Eski Osmanlı kentinin surları dışında, Szigetvar kapısı yakınında 1660-1664 (H.1071) yıllarında yapılan cami bugün müze olarak değerlendirilmekte, cuma günlerinde ibadete açılmaktadır. 12.70 metre kenarlı kare plânlı ve tromplar üzerine oturan bir kubbesi 11.20 m. çapında ve 15 metre yüksekliğindedir. Taş binanın kubbesinin tamburu yeşil sırlı tuğlayla örülmüştür. Batı cephesindeki portal sivri kemerli iken sonradan kapanmıştır. Macaristan'da inşa edilen Osmanlı camilerinden şeklini ve minaresini muhafaza ederek, günümüze gelebilen tek yapısı olan bu caminin yakınında Bektaşî tekkesi ile Osmanlı Mezarlığı bulunuyordu. Minare caminin güney tarafında inşa edilmiştir. Minarenin içindeki 87 basamakla 25 m yükseklikte bulunan şerefeye ulaşılır. Bir zamanlar caminin ve minarenin hemen yanında Osmanlı döneminde bir medrese ve derviş tekkesi de bulunmaktaydı. Bu binalar da Yakovalı Hasan Paşa tarafından yapılmıştır. Tekke Mevleviler tarafından kullanılmıştır (Gerö 1976: 17-19; Ayverdi 1977: 207-208, 210-222; Balasz 2010).

FERHAT PAŞA CAMİSİ KALINTISI

Pécs şehrinde bulunan camiyi Ferhat Paşa, Kasım 1588-Eylül 1590 arasında Budin Beylerbeyi iken yaptırmıştır. Bu süre içerisinde paşanın adını taşıyan mahallede hamam ve tekke de yaptırmıştır. Hamam 19. yüzyılda tahrip olunmuş, tekkenin yeri ise bilinmemektedir. Cami 1724 yılında Dominiken tarikatına ait kiliseye çevrilmiştir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde adı geçen ve kare planlı olan cami, yüksek minareli kısmen tuğla ve taştan inşa edilmişti. Kazılar sonucunda camiye ait iki duvar ortaya çıkarılmıştır (Gerö 1976: 27; Evliya Çelebi 2010: 249- 250; Ayverdi 1977: 207-209).

TABAKHANE CAMİSİ (ÁGOSTON KİLİSESİ)

Peç şehrinin surlarının dışında, "Ágoston Tér" meydanında bugün "Ágoston Kilisesi" bulunmaktadır. Ágoston tarikatına bağlı rahipler Güney Macaristan'ın şehirlerinden Pécs'e 1710 yılında yerleştiler. Bugün Ágoston Kilisesi olarak tanınan yapıyı, 1712 yılında o tarihte ayakta duran Tabakhane Camisi'nin üzerine inşa ettiler. Siptar Gabor tarafından yapılan restitüsyon denemesinde caminin 15.31 X 11.60 m ebadında kareye yakın planda, merkezi kubbeli, üç küçük kubbeli son cemaat yeri vardı. 1750 yılında yanan kilise yeniden inşa edildi. Katolik piskoposluğuna bağlı ve Barok mimarî tarzına sahip olan kilise 1912 yılında eklektik bir mimariyle yeniden elden geçirildi. Yapının güneydoğu cephesinde ve birinci katta duvar yüzeyinde kemerli Osmanlı pencereleri görülebilir. E. H. Ayverdi bu yapının Ferhad Paşa Camisine ait olduğunu yazmaktadır (Gerö: 27-28; Ayverdi 1977: 207-208).

YAKOVALI HASAN PAŞA MEVLEVİHANESİ

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde ayrıntılı olarak anlatılan Yakovalı Hasan Paşa Mevlevihanesi yerine yapılan başka yapılardan dolayı zaman içinde ortadan kalktığından, Gyözö Gerö tarafından yapılan kazılar sonucunda, Yakovalı Hasan Paşa Camisi'nin bitişiğinde Mevlevihaneye ait duvarlar ve 3 adet sütun ayağı kalıntısı ortaya çıkmıştır (Balasz 2014: 413; Evliya Çelebi 2010: 259-260; Ayverdi 1977: 210-211).

PEÇ BEKTAŞI TEKKESİ HARABELERİ (TETTYE)

Türkçe “Tekke” kelimesinin karşılığı olarak Macarca’da “Tettye” adıyla kullanılmıştır. E. H. Ayverdi, Evliya Çelebi’den Peç’de 5 tekke olduğunu nakleder (Ayverdi 1977:). Bugün Bektaşî tekkesinden sadece oldukça yüksek bazı duvarlar kalmıştır. Yapılan araştırmalarda Bektaşî Tekkesi olan yapının yerinde, kardinal György Szatmári tarafından Rönesans döneminde inşa edilen bir sarayın olduğu ve bektaşîlerin bu binayı hiçbir değişiklik yapmadan kullandıkları, Osmanlıların kenti terketmesinden sonra, 18. Yüzyıldan itibaren Manastır olarak kullanılmaya başlandığı, ardından da henüz ayakta duran duvarların 1904 yılında yapılan destek inşaatlarıyla sağlamlaştırıldığı öğrenilmiştir. Yerinde yapılan incelemede tekkeden kalan kalıntılarda duvarların çoğunluğu taş ve kemer ve pencerelerde yer yer tuğla örgülü inşa edildiği, kapı ve pencere açıklıklarının kemerli olduğu, görülmüştür. Bugün kalıntılar park içerisinde açık hava müzesi olarak değerlendirilmiştir (Fehér 1991: 23; Yılmaz 2015: 168-169).

İDRİS BABA TÜRBESİ

Pécs Şehrinde, “Rókusdomb” tepesinde, Çocuk Hastanesi bahçesinde bulunan İdris Baba Türbesi’nin 16. yüzyılın sonlarında veya 17. yüzyılın ilk yıllarında yaptırıldığı sanılmaktadır. Evliya Çelebi Türbe için, “*Peçuy mezarlığı üzerinde bir yüksek kubbe olarak yapılmış türbedir. Hala gönül erbabının ziyaret yeridir*” der. (Evliya Çelebi 2010: 259-260) Taş ile inşa edilen ve sekizgen planlı olan türbenin üzeri alaturka kiremitli kubbe ile örtülüdür. Türbenin cephelerinde, sivri kemerli ve fil gözlü tuğla örgülü pencereler bulunmaktadır. Ağaçlar arasında tek bir bina olan türbenin daha önce Avusturyalılar tarafından 19. yüzyıla kadar barut mahzeni olarak kullanılmıştır. Şapel olarak kullanıldığı duvarlardaki izlerden anlaşılmaktadır. Türbe bir dönem için Cizvitlerin mülkiyetine geçmiştir. 1695 yılında küçük kiliseye dönüştürülmüştür. Türbe 1708 yılında baş gösteren büyük cüzam salgınının ardından orduya tahsis edilmiştir. 1913 yılında restore edilen türbe, bugünkü görünümüne 1961 yılında kavuşmuştur (Gerö 1976; 30-31; Ayverdi 1977: s.225-227; Aslanapa 1950: 331; Eyice 2000: 484-485; Özgüven 2010: 71-72). Türbe hakkında yakın zamanda detaylı bir araştırma yapılmıştır (Kovacs-Feher 2021: 99 s.57- 78).

MEMİ PAŞA HAMAMI HARABELERİ

Ferencesek Sokağı’nda yer alan hamam, Pécs şehrinde de bu dönemde çok sayıda inşa edilen hamamlardan biridir. Evliya Çelebi 1663 yılında geldiği Peç şehrinde bulunan üç hamamdan söz etmektedir. Seyahatname’de anılan Kasım Bey, Ferhat Paşa ve Memi Paşa hamamlarından bugün sadece Memi Paşa Hamamı’nın harabesi görülebilir. 1880 yılında büyük ölçüde yıkılan bina 1977’de arkeolojik bir araştırmayla yeniden ortaya çıkarılmıştır. Hamamın giriş kısmında bulunan çeşmeyle birlikte, hamamın kaldırım düzeyine kadar olan duvarları bugün de durmaktadır. Ziyaretçi bir zamanların tepidarium (ılıkılık) kısmının duvarları, çeşmeleri, oturma sıraları ve yıkanma bölümlerinin kalıntıları bugün de görülebilir. Zeminin altında bir zamanlar ısıtma sistemi de bulunmaktaydı. Bu sistem hem suyu ve hem de mekânı ısıtıyordu. Hamam binasının üzerinde bir zamanlar kubbe de bulunmaktaydı. Ekrem Hakkı Ayverdi hamamın yanında caminin de olduğunu bildirmektedir (Ayverdi 1977: 224; Gerelyes 2011: 59; Evliya Çelebi 2010: 255; Papp 2018: 108-110).

SİGETVAR (SZİGETVAR) ŞEHİRİ VE KALESİ

Bugün Peç (Peçuy)'un 33 km batısında yer alan “*ada kale*” anlamına gelen Szigetvár Kalesi, 1420-1440 arasında Szigeti ailesi tarafından Almas Çayı kenarında kurulmuştur. Şehir; kale, eski şehir ve yeni şehir olarak üç kısımdan oluşur. Budin Beylerbeyi Toygun Paşa şehri 1555’de kuşattı ancak alamadı. Kale Kanuni Sultan Süleyman’ın son seferi olan “Szigetvar Seferi” sırasında, 1566 yılında alınmış ve Peçuy Alaybeyi İskender Bey sancakbeyliğine atanmıştır (David 2009: 157-159; Bilge 2010: 314-315).

Sigetvar Kalesi, dümdüz bir arazide, ilk yapıldığı zaman yan yana üç adadan kuzey-dekinin üzerinde kurulu olup, surlarla aynı yükseklikte dört burçtan oluştuğu, kale surlarının etrafının su kanalları ile çevrili olduğu bilinmektedir. Kalenin tek kapısı, şehir merkezindeki Ali Paşa Camisi’nden gelen yolun tam karşısına düşer. Kale kapısı yanındaki burç, kalenin en büyük burcunun bedeninin büyük bir kısmı, mazgallarının ise tamamı Osmanlı döneminde yapılmıştır.

Budin Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa 1568-1573 tarihlerinde Budin valisi iken kaleyi yeniden inşa ettirmiştir. Paşanın yaptırdığı dörtgen planlı köşelerde tabyalarla desteklenen, tek kapılı ve bir ahşap köprü ile varoşa bağlanan kale önemli bir Osmanlı kalesidir. Kale kapısının üslubu Barok olup, 1686 yılından sonra Avusturyalılar tarafından yapılmıştır. Kale içerisinde, Kanunî Sultan Süleyman Camisi yer almaktadır. Kalenin kuzeydoğu, kuzeybatı, güneydoğu ve güneybatı köşelerinde çokgen planlı, kulak şeklinde köşe kuleleri ile asker koğuşları bulunmaktadır (Gerö 1976: 41-42; Ayverdi 1977: 237-239; Yılmaz 2015b).

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN CAMİSİ

Kanuni Sultan Süleyman Cami 7 Eylül 1566 (H.974) tarihinde Sigetvar’ın alınışından sonra yapılmıştır. Tarihçi Mustafa Selaniki’ye göre cami 1566 yılında altı haftada yapılmıştır. Cami, 1689 yılında savaşız bir biçimde şehrin Avusturyalılara teslim edilmesinden sonra Avusturyalı General Vecchi tarafından ev, daha sonra askeri hastane, tahıl deposu, manej ve depo olarak kullanılmıştır. Gyözö Gerö’ye göre ise cami 1760–1770 yılları arasında şapel olarak kullanılmış, daha sonra tahıl ambarına dönüştürülmüştür. 1954 ve 1960 yıllarında restitüsyon çizimleri yapılmış olan cami 1963 yılında esaslı onarım geçirerek eklenti ve değişiklikler ayıklanmıştır. (Gerö 1976: 21-23).

Cami 9,62 x 13,61 m ölçülerinde dikdörtgen plânlı ve çatılıdır. Binaya giriş kuzeyde kapatılan son cemaat yerine açılan çift kanatlı ahşap bir kapı ile sağlanmaktadır. Ayrıca caminin güneyine yapılan ve bugün müze olarak kullanılan binadan da geçiş sağlanmaktadır. Caminin, doğuda 15 X 3.40 m ve kuzeyde 17.30 X 3.50 m. ölçülerinde, cephelerini çevreleyen “L” biçiminde bir son cemaat yeri bulunmaktadır (Ayverdi 1977: 248-251; Feher :20; Ferö : 21-23; Eyice 2001:332-333; Yılmaz 2014: 52-54). Caminin doğu ve güneyinde bulunan müze binasında Sigetvar savaşına ait Osmanlı ordusundan kalan bazı silahlar, eski haritalar, Sigetvar’ın plan ve kabartma haritaları ve bazı resimler bulunmaktadır.

ALİ PAŞA CAMİSİ

Bugün Sigetvar’da, “Zrínyi tér” meydanında, Müezzinzade Ali Paşa tarafından 1578–1579 yaptırılan caminin, yapılan araştırmalar sonucunda bataklık bir arazi üzerine, temellerinin kazıklar üstüne kurulduğu anlaşılmıştır. Ali Paşa Camisi, Türk mimarisi-

nin klâsik üslubunda, kubbeli, üç bölümlü bir son cemaat yerini takip eden kare biçimli bir iç mekâna sahip tuğladan inşa edilmiş büyük bir yapı olup üstü kubbe ile örtülüdür. Cami Osmanlı'nın Macaristan'dan ayrılmasının ardından kiliseye dönüştürülmüştür. Kilise 1788 yılında Aziz Rókus'un anısına kutsandı. Kilisenin kubbesinde ve dua edilen arka kısımları süsleyen ve Sultan Süleyman'la Miklós Zrínyi'nin ölümlerini tasvir eden freskolar sanatçı István Dorffmeister tarafından hazırlanmıştır. 1910'da kilise genişletilirken kubbe, Sigetvar kuşatmalarını gösteren bir freskle kaplanmıştır. Zrínyi meydanında bulunan kilise 1911 yılında Frigyes Schulek'in ve 1973 yılında da Pál Bozó'nun planları doğrultusunda yeniden onarıldı (Gerö 1976: 19-21; Ayverdi 1977: 239-248; Eyice 1989: 429-430).

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN TÜRBESİ'NİN YERİ

Kanunî Sultan Süleyman tarafından kuşatılan Sigetvar şehri, komutan Miklós Zrínyi'nin bir süre direnmesine rağmen, 7 Eylül 1566 tarihinde fethedilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman, ordularının Sigetvar'ı ele geçirmesinden iki gün önce, burada hayatını kaybetmiştir. Bedeni ilaçlanarak Belgrad'a götürülmüş, ama iç organları ve kalbi yakındaki "Turbék" köyünde defnedilmiştir. Daha sonra buraya oğlu Sultan II. Selim (Nicolas Vatin'e göre III. Murad) tarafından bir türbe yaptırılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman adına türbeyi, Budin Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa Sigetvar'ın 3 kilometre doğusunda, bugün "Turbék" olarak adlandırılan yerde, kırık bir alanda bugün yerinde bir kilisenin bulunduğu yerde yaptırmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde, "*Sonra Selim Han tahta çıkınca bu kaleyi ve nurlu türbeyi inşa ederler. Sigetvar'a bir saat yakın Süleyman Han'ın otağı büyüklüğünde, bir yüksek tepe üzerinde, Sigetvar'ın doğusunda bağlı ve bahçeli bir mesiregâh yerde, dörtgen şekilliden uzunlamasına yapıлып bütün Sigetvar Ovası bu kaleden görülür, tüm Sigetvarlı buraya gelip gezip havalanırlar. Kalesi palankadır.*" demektedir (Evliya Çelebi 2010: 41-42). 1664 yılında Zrínyi'nin maiyetinde bulunan Pal Esterhazy "Mars Hungaricus" adlı eserinde şarampollü bu küçük palankanın planını çizmiştir. Palanka planda türbe bitişiğinde mescit, "L" şeklinde tekke binası ve 4 odalı asker koğuşunun bulunduğu palankanın etrafında hendek ve Almaş çayından gelen su, kaldırılabilen ağaç köprü görülmektedir.

Türbenin yerine yapıldığı düşünülen "Aziz Meryem Katolik Kilisesi"nin kapısının sağ tarafına H. 1331 (M. 1912) yılında Peşte Başşehbenderi (başkonsolos) Ahmed Hikmet Bey tarafından bir kitabe konmuştur (Ayverdi 1977: 252-256). Uzun yıllar bu kilisenin türbenin yerine yapıldığı düşünülmüştür. Ancak Peç Üniversitesi'nden Pap Norbert, Hancz Erica ve Kitanics Máté tarafından yapılan arşiv araştırmaları, yüzeyde yapılan araştırmalarda türbenin burada olmadığı, daha kuzeyde üzüm bağlarının olduğu "Üzüm Tepesi"nde olduğunu öne sürmüşler, TİKA destekli Macar ve Türk heyetlerinin oluşturduğu kazı heyeti tarafından kazı ve araştırmalar yapılmıştır. Ancak kazılar sürmekte olup Osmanlı dönemine ait duvar izleri ve yapı detayları ortaya çıkmış olup, kazılar tamamlanınca kesin bir sonuca ulaşılabilecektir (Norbert-Máté 2015: 1-20).

TÜRK EVİ MÜZESİ (SIBYAN MEKTEBİ)

Sigetvar "Újváros, Bástya utca 3" adresinde bulunan ve 16. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığı sanılan Türk evi, ya da diğer Macar adıyla Şehir mahzeni vaktiyle ya kervansaray, medrese veya sibyan mektebi olarak kullanıldı ve Macaristan'daki Osmanlı tarafından inşa edilen ve bir zamanlar içinde insanların yaşadığı tek sivil yerleşim binasıdır. Dikdörtgen formlu, tek katlı bina tuğlalarla inşa edilmiş olup, bodrum katta küçük

kemerli pencereler vardır. Üstte tek oda, taş çerçevesi pencereler, bodrum katta düz tavan, üst kat çinili tekne tonozla örtülüdür. Üst katta duvarlarda sık olarak konulmuş nişlerin içerisinde günlük kullanılan çanak çömlek ve eşyalar sergilenmektedir. Her iki uzunlamasına olan duvarı ana girişin yüksekliğince yükselen payandalarla desteklenmiştir. Ahşap merdivenler taş sütunlarla desteklidir. Her iki katın girişi taş pervazlı değil, düzdür. Türk Evi, Müze, 1569'da defterdarlık memuru olarak Macaristan'a gelen Ali Çelebi Efendi'nin terekesinden yola çıkarak 16. yüzyıla ait bir *Türk Evi* olarak düzenlenmiştir. Ayrıca müzede, sedir, yer sofrası, mutfak, ocak, günlük kullanım eşyaları, kahve ve hamam kültürü ile hat, çini, cam ve minyatür sanatları tanıtılmaktadır (Ayverdi 1977: 251; Molnár: 14; Fehér: 23).

ŞIKLOŞ ŞEHİRİ VE KALESİ

Pécs şehrinin 30 kilometre güneyinde bulunan Siklós Şehri 13. yüzyılda kurulmuş olan Siklós Kalesi'nde büyük değişiklikler yapılmıştır. Evliya Çelebi'ye göre, bir büyük ovanın tam ortasında eğimsiz, gökyüzüne doğru boy uzatmış yüksek boylu bir kaledir ki iç kalenin tepesine kadar 3 kat şeddai sağlam kesme taş bir kaledir. Kuzeyde Peçuy Kalesi, batıda Sigetvar kalesi ve kible yönünde Valpova kalesi cihanı seyreden bir iç kaledir (Ayverdi 1977: 256-257; Özgüven 2010: 75-76; Evliya Çelebi 2010: 653-655). 1543'te Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa tarafından vire ile alındı. 1555'te bağımsız sancak merkezi, 1571'de Szigetvar Sancağı'na bağlandı. 1601'de Kanije Eyaletinin sancak merkezi oldu, 1686 yılında Habsburglar tarafından alındı (Bilge 2010: 225, 315).

Malkoç Bey Camisi

Klis (Klissa) sancakbeyi Malkoç Bey'in yaptırdığı cami, Siklós'ta belediye binasının arkasında Kossuth Lajos ter 15. adresinde bulunmaktadır. Malkoç Bey'in 1565'te öldüğü bilinmekte olduğundan, cami büyük bir olasılıkla 1565 yılından önce yaptırılmış olmalıdır. Orijinal hâli, kare plânlı, tek kubbeli bir yapıdır. Evliya Çelebi bu yapı için "*Malkoç Bey Camii ağaçlık içinde gölgelikli ve minaresi kurşun ile örtülü nur dolu bir camidir*" diyor. Cami tarih boyunca birçok kez yenilenmiş ve 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Türk mimari özelliklerini büyük ölçüde yitirmiştir. Birçok değişikliğe uğrayan caminin kubbesinin ve bir 22 kısım duvarlarının 1901'de yıkıldığı bilinmektedir. Binanın kültür varlığı nitelikli restorasyonu da 1990'lı yıllarda gerçekleşmiş, yapılan restorasyonla 1994 yılında Avrupa Nostra ödülüne layık görülmüştür (Ayverdi 1977: 257-265; Gerö 1976: 23-25; Tasnadi 1999:57; Eyice 2003: 536; Evliya Çelebi 2010: 655; Yılmaz 2011: 70-73).

Sonuç

Osmanlı döneminde yapılan ve bugün ayakta olan yapı örneklerinden bir kısmı müze, birkaçı kiliseye dönüştürülmüş, geriye kalanları da farklı amaçlar için kullanılmıştır. Macaristan'da ayakta kalabilen önemli yapılardan günümüze kadar gelenler oldukça azalmıştır. Bunlardan Budapeşte'de kiliseye dönüştürülen Toygun Paşa Camisi'nin duvar izleri, Gül Baba Türbesi ile Budapeşte 5 hamam; Pécs şehrindeki kiliseye çevrilen Gazi Kasım Paşa Camisi ve bugün müze ve cumaları ibadete açık olan Yakovalı Hasan Paşa Camisi ve İdris Baba Türbesi, Sigetvar'daki Kanuni Süleyman ve Ali Paşa Camileri, Sikloş'ta Malkoç Bey Camisi, Erd ve Eğri'de iki minare gibi önemli yapılar bulunmaktadır.

Macaristan'da bulunan Osmanlı dönemine ait kaleler, yapılar kuşkusuz bu kadar da değildir. Osmanlı arşivlerinde araştırmalar ve kazılar yapıldıkça Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde ve diğer başka kaynaklarda sözü edilen birçok yapı, yapı kalıntısının ortaya çıkacağı aşikârdır.

KAYNAKÇA

- Ayverdi, Ekrem Hakkı (1977). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Romanya, Macaristan I* (2. Kitap). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını.
- Aslanapa, Oktay (1950). "Macaristan'da Türk Abideleri". *Tarih Dergisi*. 1/ 2, s. 325-346.
- Bilge, Sadık Müfit (2010). *Osmanlı'nın Macaristan'ı*, İstanbul: Kitabevi Yay.
- Dávid, Géza (1992). "Budin", *TDV İslam Ansiklopedisi* 6. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s. 344-348.
- Dávid, Géza (1994). "Eğri", *TDV İslam Ansiklopedisi* 10. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s.489-491.
- Dávid, Géza (1995). "Estergon", *TDV İslam Ansiklopedisi* 11. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s.438-440.
- Dávid, Géza (2003). "Macaristan", *TDV İslam Ansiklopedisi* 27. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s. 286-295.
- Dávid, Géza (2009). "Sigetvar" *TDV İslam Ansiklopedisi* 37 İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s.157-159
- Eyice, Semavi (1989). "Zigetvar Ali Paşa Camii", *TDV İslam Ansiklopedisi* 2. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s. 429-430.
- Eyice, Semavi (1992b). "Budin'de Türk Eserleri", *TDV İslam Ansiklopedisi* 6. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s. 348-352.
- Eyice, Semavi (1996). "Gül Baba Tekke ve Türbesi", *TDV İslam Ansiklopedisi* 14. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s. 228-230.
- Eyice, Semavi (1997). "Hamza Bey Palankası", *TDV İslam Ansiklopedisi* 15. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s. 510.
- Eyice, Semavi (2001). "Kanuni Sultan Süleyman Camii", *TDV İslam Ansiklopedisi* 24. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s. 332-333.
- Eyice, Semavi (2003). "Malkoç Bey Camii", *TDV İslam Ansiklopedisi* 27. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s.536.
- Eyice, Semavi (2003). "Kasım Paşa Camii", *TDV İslam Ansiklopedisi* 25. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s. 547-548.
- Fehér, Géza (1991). "Macaristan'da Osmanlı Mimarisi", *Kültür ve Sanat*, Yıl.3 S.12, Aralık 1991, Ankara: s.18-23.
- Gerelyes, Ibolya (2011). "Ottoman Architecture in Hungary: New discoveries and Perspectives for Research" *Proceeding of the international Conference Centres and Peripheries in Ottoman Architecture: Rediscovering a Balkan Heritage*. Sarajevo. p. 50-59.
- Gerö, Gyözö (1976). *Turkish Monuments in Hungary*, Budapest: Kossuth Printing House.
- Gerö, Gyözö (2009). "The Place of Esztergom's Öziçeli Hacı İbrahim Cami in the Ottoman Architecture of Hungary", *Thirteenth International Congress of Turkish Art*, Budapest: pp. 253- 264.
- Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi* 6 /1.ve 6/ 2.(Hazırlayanlar: Yücel Dağlı- Seyit Ali Kahraman) Yapı Kredi Yayınları, İst. 2010.

Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi 7 / 1. (Hazırlayan: Seyit A. Kahraman) Yapı Kredi Yayınları, İst. 2011.

Hancz, Erika (2007). “Peçuylu İbrahim”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 34, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yay. S. 216-218

Kovács, Gergő Máté- Krisztina Fehér (2021). True-To-Form Survey On The Shrine Of Idris Baba In Pécs (Pécs’deki İdris Baba Türbesi Üzerine Gerçeğe Uygun Tarama Araştırması) *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi Güz.* sayı.99 s.57-78.

Molnár, József (1961). *Eger Török Müemlekei*. Budapest.

Molnár, József (1973). *Macaristan’da Türk Anıtları Monuments Turcs en Hongrie*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Pap Norbert – Kitanics Máté. (2015) Nagy Szulejmán szultán szigetvári türbéjének kutatása (1903-2015) *Mediterran es Balkan Forum* p.1-20.

Özgülven, Burcu (2001). *Osmanlı Macaristan’ında Kentler ve Kaleler*, İstanbul: Ege Yayınları.

Papp, Adrienn. (2018). The Turkish Baths Of Hungary: Archaeological Remains Of The Ottoman Era.. Budapest: Hereditas Archeologica Hungariae 2. MTA Régészeti Intézet.

Sudár, Balázs. (2004). “Baths in Otoman Hungary”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungary*. Volume 57 (4), pp.391-437.

Sudár, Balázs. (2009).“Osmanlı Macaristan’ında Camiler ve Mescitler”, *Thirteenth Interneational Congress of Turkish Art*, Budapest, s.637-650.

Sudár, Balázs (2010). A Pecszi Jakovalı Haszan Pasa Dzsami. Budapest.

Sudár, Balázs. (2014). *Dzsámik És Mecsetek A Hódolt Magyarországon. Magyar Történelmi Emlekek Adattarak*. Budapest.

Tasnádi, Edit (1999). “Macaristan’da Ödüllendirilmiş Bir Rekonstrüksiyon: Malkoç Bey Camii, *Vakıf ve Kültür Dergisi*, Sayı 4, Ankara, s.57.

Yılmaz, Mehmet Emin (2011). “Macaristan’da İnsanlığın Ortak Mirası Malkoç Bey Camii”, *Yedikıta Dergisi*, İstanbul: Çamlıca Basım Yayın A. Ş. Yayınları, Sayı: 30, Şubat, s.70-73.

Yılmaz, Mehmet Emin (2013a) *Macaristan Budin’de Gül Baba Tekkesi ve Türbesi*, İstanbul: Çamlıca Basım.

Yılmaz, Mehmet Emin (2014) “Câmiden Kiliseye, Ahırdan Müzeye – Sigetvar’da Kanûnî Sultan Süleyman Câmii”, *Yedikıta* 65, Ocak-2014, s.52-54

Yılmaz, M. E.; Günel, G. (2015) “Sâhib’ül Hayrât Makbûl (Sokollu) Mustafa Paşa”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, Sayı:38, Güz-2015, s.219-252.

Yılmaz, Mehmet Emin (2015a). “Budin’de Mimar Sinan’ın Kiliseye Çevrilen Eseri Mustafa Paşa Camii”, *Yedikıta Dergisi*, Sayı: 82, Şubat 2015, İstanbul: Çamlıca Basım Yayın A. Ş. Yay. s.58- 61.

Yılmaz, Mehmet Emin (2015b) *Sigetvar’da Türk Mimârîsi*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

Yılmaz, Mehmet Emin (2015c). "Peçuy Tekkeleri". *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi* Cilt.1 Sayı.2 s. 168-169.

Yılmaz, Mehmet Emin (2015) "Macaristan'da Gâzi Kasım Paşa Camii Restitüsyon Denemesi", *XI. Milli Türkoloji Kongresi Bildiri Kitabı*. İstanbul Üniversitesi. Cilt 2, s. 781-797.

Yılmaz, Mehmet Emin (2019) "Osmanlı Macaristan'ında Tekkeler, Türbeler, Şehitlikler ve Mezar Taşları", *Vakıflar Dergisi*, Sayı 52, sayfa 157-204.

Yılmaz, Mehmet Emin (2021a). *Ekrem Hakkı Ayverdi Usûlüyle Türk Mimârî Eserlerinin Yeniden Tesbiti Slovakya- Macaristan*. İstanbul: İstanbul Fetih cemiyeti Yayını.

